

Μακάριος: Η Τοξικότητα Της Ετεροχρονισμένης Κριτικής (Ηλεκτρονικό Άρθρο)

Ιστορικό σημείωμα

Αυτό το ηλεκτρονικό άρθρο δημοσιεύτηκε τον Ιούνιο του 2020 στην ηλεκτρονική σελίδα της [Αριστερής Πτέρυγας](#).

Περιεχόμενο

ΜΑΚΑΡΙΟΣ: Η ΤΟΞΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΧΡΟΝΙΣΜΕΝΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

του Θέμου Δημητρίου

Τον τελευταίο καιρο υπάρχει μια άνθηση της κριτικής ενάντια στον Μακάριο απο πολλους φιλελεύθερους δεξιους αρθρογράφους αλλα και αριστερους σχολιαστες, κύρια έξω απο το χώρο του ΑΚΕΛ. Είναι σημαντικό να συζητήσουμε τη σκοπιμότητα αυτης της προσέγγισης αυτη τη χρονικη στιγμη και να αναλύσουμε τα αποτελέσματά-της. Πρόθεσή-μου δεν είναι να καταδικάσω την κριτικη στον Μακάριο. Όμως, αυτη η κριτικη πρέπει να γίνεται με σοβαρότητα και να συνεισφέρει στην καλύτερη κατανόηση της ιστορίας και των πρωταγωνιστων-της.

Κατ' αρχην δεν ήμουν ποτε θιασώτης του «μακαριακισμού». Τα χρόνια πριν και μετα το πραξικόπημα είχα την τιμη να βρίσκομαι στην ηγεσία της Σοσιαλιστικης Νεολαίας ΕΔΕΝ, μαζί με συντρόφους όπως ο Μάριος Τεμπριώτης, ο Δώρος Λοΐζου, ο Ζήνωνας Ποφαΐδης - για να αναφέρω μόνο αυτους που δεν ζουν πια. Ο ίδιος ο Μακάριος, μετα απο ένα συλλαλητήριο όπου η ΕΔΕΝ ήταν ιδιαίτερα μαχητικη, κάλεσε τον Βάσο Λυσσαρίδη για να τον προειδοποιήσει ότι «η νεολαία-του γινόταν αντι-μακαριακη». Ωστόσο, εμεις ποτε δεν επιδοθήκαμε σε αντι-μακαριακες δραστηριότητες και τη νύκτα του θανάτου του Μακαρίου είμασταν οι πρώτοι που κινητοποιηθήκαμε για να αποτρέψουμε πιθανο πραξικόπημα για το οποίο υπήρχαν πληροφορίες ότι θα γινόταν. Είχαμε όμως τις αντοχες να κριτικάρουμε το απόλυτο ίνδαλμα την ώρα που η θεοποίησή-του ήταν σχεδον καθολικη.

A. ΚΡΙΝΟΝΤΑΣ ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Το πρόβλημα της πολιτικης δράσης, ιδιαίτερα σε συνθήκες πολιτικης αστάθειας, δεν είναι να τοποθετηθει κανεις «σωστα» σαν άτομο αλλα να μπορέσει να δημιουργήσει τις συνθήκες για ολόκληρη την κοινωνία να κινηθει στη σωστη κατεύθυνση. Οι δυνάμεις που χρειάζονται για κάτι τέτοιο προέρχονται κατανάγκη απο διαφορετικες αφετηρίες και είναι εν πολλοις ετερόκλητες. Αυτο που τις συνδέει είναι μια κοινή κατανόηση για τα βασικά που πρέπει να γίνουν τη στιγμη της κοινής-τους δράσης. Δεν είναι λοιπον ούτε παράξενο ούτε μεμπτο να υπάρχουν διαφορες μεταξυ-τους. Ούτε και πρέπει να είναι εμπόδιο στη συνεργασία-τους η κριτικη τοποθέτηση της μιας άποψης προς μια άλλη. Η προπραξικοπηματικη περίοδος και, ως ένα σημείο και η μεταπραξικοπηματικη, ήταν μια τέτοια περίοδος συνεργασίας ετερόκλητων δυνάμεων για την αντιμετώπιση της Ελληνικης Χούντας και της ΕΟΚΑ Β'.

Η πιο συνηθισμένη μορφή της σημερινής κριτικής κατά του Μακαρίου είναι η ταύτισή-του με τον Γρίβα και ο χαρακτηρισμός και των δυο σαν «καταστροφείς της Κύπρου». Για τον Γρίβα δεν υπάρχει μεγάλη δυσκολία να καταλάβει κανείς τον χαρακτηρισμό. Ήταν ο αρχηγός της ΕΟΚΑ Β' που χρησιμοποιήθηκε από την Ελληνική Χούντα για να αποσταθεροποιήσει την κυπριακή κυβέρνηση και να κάμει το πραξικόπημα που προκάλεσε την Τουρκική εισβολή. Επειδή αυτό είναι κοινή συνείδηση στην κυπριακή κοινωνία, οι σημερινοί αντι-μακαριακοί δεν μπαίνουν καν στον κόπο να επιχειρηματολογήσουν για την καταστροφική δράση του Γρίβα.

Με τον Μακάριο τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά. Εδώ είναι αναγκασμένοι να επιχειρηματολογήσουν κόντρα στην κοινή αντίληψη του Μακαρίου σαν του αγωνιστή ενάντια στην καταστροφική δράση του Γρίβα. Είναι αναγκασμένοι να επικαλεστούν συγκεκριμένες ενέργειες του Μακαρίου, κρίνοντάς-τες εκ των υστέρων σαν ενέργειες που συνέβαλαν στην καταστροφική πορεία της Κυπριακής ιστορίας του 20ου αιώνα. Τις περισσότερες φορές αυτή η κριτική γίνεται ετεροχρονισμένα, στη βάση της σημερινής γνώσης του τί έχει συμβεί και με τη σημερινή πολιτική σκέψη και ευαισθησία. Μια τέτοια προσέγγιση είναι αδόκιμη. Η κρίση για μια πολιτική προσωπικότητα πρέπει να γίνεται με βάση τη δράση-τους μέσα στην ιστορική στιγμή που δρούσε, με βάση την πολιτική σκέψη και την ευαισθησία της εποχής-της. Ακόμα, η κριτική-μας γι' αυτούς πρέπει να γίνεται παίρνοντας υπόψη τη δική-της άποψη, τους δικούς-της στόχους, και να είναι ακριβής ως προς το περιεχόμενό-της: αν διαφωνούμε με τη θέση-της είναι ένα θέμα, αν διαφωνούμε με τις πράξεις-της που τους οδήγησαν μακριά από τη θέση-της είναι άλλο. Έχουμε υποχρέωση να είμαστε ακριβείς, γιατί μόνο έτσι θα βοηθήσουμε στην κατανόηση της ιστορίας και στην απαλλαγή-της από τη διαστρέβλωση.

B. Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Ο ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ

Ο Μακάριος ήταν μεγάλος υποστηρικτής της ένωσης με την Ελλάδα, τουλάχιστον μέχρι την πολιτική του «εφικτού» που αναγκάστηκε να υιοθετήσει όταν κατάλαβε πως η επίτευξή-της ήταν αδύνατη μετά από το φιάσκο της Κοφίνου το 1967. Ακόμα και τότε, η θέση-του απέναντι στην Ένωση δεν ήταν ούτε εγκατάλειψη της ιδέας ούτε εγκατάλειψη του οράματος. Ήταν μια πραγματιστική διαπίστωση και αναπροσαρμογή των άμεσων επιδιώξεων του αγώνα-του με στόχο τον περιορισμό της ζημίας που προκάλεσαν οι δράσεις του ίδιου και των συνεργατών-του την αμέσως προηγούμενη περίοδο.

Η Ένωση σήμερα δεν είναι η επιδίωξη κανενός σοβαρού πολιτικού, τουλάχιστον κανέναν σοβαρό πολιτικό δεν την εκφράζει ανοικτά. Ακόμα και οι πιο έντονα εθνικιστές έχουν κινηθεί μακριά από την έννοια της διοικητικής υποταγής στην Αθήνα και προς την ιδέα του δεύτερου Ελληνικού κράτους. Μερικοί από τους πιο διορατικούς απ' αυτούς μάλιστα, βλέπουν την κοινή παρουσία Ελλάδας και Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση σαν ικανοποιητικό υποκατάστατο της Ένωσης.

Αυτό το κλίμα έχει δημιουργήσει τις συνθήκες για μια πιο ουσιαστική κριτική της Ένωσης. Από τη μια, αρχίζουμε να ψηλαφούμε το πόσο η επέκταση του Ελληνικού κράτους και της Μεγάλης Ιδέας έπαψε να είναι πρακτική πρόταση. Η κορυφαία στιγμή που σημάδεψε αυτό το τέλος της Μεγάλης Ιδέας ήταν ασφαλώς η μικρασιατική καταστροφή, αλλά έχουμε την εξαίρεση της ένταξης των Δωδεκανήσων το 1947. Από αυτή τη σκοπιά, η Κύπρος είναι μια περίπτωση που οι εθνικιστές ήταν δικαιολογημένοι να φλερτάρουν για άλλη μια εξαίρεση στο τέλος της επέκτασης του Ελληνικού κράτους.

Από την άλλη, έχουμε την ευκαιρία να κινηθούμε μακριά από το εθνικιστικό αφήγημα και να στραφούμε σε πιο οικουμενικές προσεγγίσεις. Παρατηρούμε λοιπόν μια αυξανόμενη τάση να προσεγγίζουμε με σεβασμό και τους μη-Ελληνες της Κύπρου και να συνειδητοποιούμε την ύβρη που περιείχε η στάση και του Μακαρίου αλλά και της υπόλοιπης πολιτικής ηγεσίας και της συντριπτικής πλειοψηφίας της Κυπριακής κοινωνίας απέναντι στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Αυτό όμως δεν

μπορούσε να συμβεί τη συγκεκριμένη εποχή, η κοινωνία δεν μπορούσε να δει με τα σημερινά μάτια την ουσία της πολιτικής που ακολουθούσε.

Μπορεί να υπήρχαν άνθρωποι που να έδωσαν δείγματα μιας τέτοιας κριτικής, αλλά είναι αμφίβολο αν αυτοί οι άνθρωποι είχαν την παραμικρή δυνατότητα να επηρεάσουν την πολιτική πορεία των γεγονότων. Σε κάθε ιστορική στιγμή υπάρχει ένα ιστορικό αφήγημα, ή καλύτερα επικρατεί ένα ιστορικό αφήγημα που βρίσκεται σε μεγαλύτερη ή μικρότερη διάσταση με πολλά άλλα που κυκλοφορούν στην κοινωνία. Αυτά, τα υπόλοιπα αφηγήματα μπορεί κανείς να τα πάρει σοβαρά αν έχουν τη δυνατότητα να επιβληθούν, αν έχουν τη δυνατότητα να δώσουν τη μάχη για την επικράτησή-τους. Στη μεγάλη πλειοψηφία-τους, παραμένουν στο περιθώριο. Πολύ μικρό ποσοστό από αυτά «δικαιώνονται» από τις μετέπειτα εξελίξεις. Αν αυτή η «δικαίωση» είναι αποτέλεσμα της ορθότητάς-τους τη συγκεκριμένη στιγμή που εκφράστηκαν ή αν είναι απλά θέμα τύχης, είναι ένα φιλοσοφικό ερώτημα που τις περισσότερες φορές δεν μπορεί να απαντηθεί.

Δεν μπορούμε λοιπόν να κρίνουμε τον Μακάριο στη βάση των σημερινών επικρατούσων απόψεων. Μπορούμε να τον κρίνουμε στη βάση των τότε εκφρασμένων πολιτικών, και πιο ειδικά στη βάση των σημαντικών διαφορετικών απόψεων της εποχής-του. Τέτοιες απόψεις ήταν ασφαλώς οι απόψεις σημαντικών δυνάμεων όπως το ΑΚΕΛ, αλλά και οι απόψεις των «αντιμακαριακών δυνάμεων», όπως η ΕΟΚΑ Β', ο Γρίβας, ο Ευδόκας κλπ. Είναι η σύγκριση με τις απόψεις που δυνητικά θα μπορούσαν να αποτελέσουν την κυρίαρχη ιδεολογία τη συγκεκριμένη εποχή που θα μας δώσει το δικαίωμα να κριτικάρουμε τον Μακάριο, όχι η σύγκριση με αυτό που σήμερα θεωρούμε «ορθολογιστική» πολιτική. Για μέν το ΑΚΕΛ αυτό που μπορούμε να πούμε ήταν ότι ουσιαστικά ακολουθούσε την πολιτική του Μακαρίου και επομένως δεν υπάρχει πραγματική αντικειμενική διαφοροποίηση για δε την ΕΟΚΑ Β', τον Γρίβα και τον Ευδόκα, η σημερινή κριτική που ακούμε για τον Μακάριο είναι λεπτομέρεια σε σχέση με τη δική-τους πολιτική.

Γ. Ο ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ

Μια από τις πιο καταστροφικές κινήσεις του Μακαρίου ήταν η απόφασή-του να υπονομεύσει την Κυπριακή Δημοκρατία της οποίας ήταν πρόεδρος με στόχο να περιορίσει τις εξουσίες των Τουρκοκυπρίων που τους έδιναν οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Το Σχέδιο Ακρίτας και τα 13 Σημεία ήταν επιλογή δική-του μαζί με τους συνεργάτες-του. Οι σχεδιασμοί-του δείχνουν πολιτική ανωριμότητα και η κατάρρευση της προσπάθειας γρήγορης προώθησης της Ένωσης μπορούσε εκείνη την εποχή να προβλεφτεί. Αυτό που δεν είναι βέβαιο είναι αν ο Μακάριος είχε πραγματικά άλλη επιλογή, μέσα στο πολιτικό κλίμα που επικρατούσε.

Ο Μακάριος ήταν ο ηγέτης του αγώνα για την Ένωση. Ήταν αυτόν που ο Κυπριακός λαός (οι Ελληνοκύπριοι για την ακρίβεια) θεωρούσε ηγέτη-του. Ο Γρίβας ήταν ένας στρατιωτικός ηγέτης που τον λάτρευαν στην πλειοψηφία-τους οι αντάρτες της ΕΟΚΑ αλλά η ίδια η φύση της συνομοτικής δομής της οργάνωσης περιόριζε τον αριθμό των θαυμαστών-του. Ο Μακάριος εκπροσωπούσε το όραμα της Ένωσης και είναι σ' αυτή τη βάση που ο λαός τον είχε λατρέψει. Όταν σε συνθήκες ουσιαστικής ήττας της ΕΟΚΑ αναγκάστηκε να συμβιβαστεί με τις συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου, όταν παρουσίαζε το συμβιβασμό σαν νίκη, ήταν αναγκασμένος να αντιμετωπίσει την Ανεξαρτησία σαν σκαλοπάτι προς την Ένωση. Όχι σαν θέμα παρουσίασης για να ξεγελάσει το λαό αλλά σαν πραγματικό πολιτικό στόχο. Ήταν ο μόνος τρόπος να μπορέσει να περισώσει την αξιοπρέπειά-του, την αφοσίωση των συνεργατών-του και τη νομιμοφροσύνη του λαού.

Οι πολιτικοί συνεργάτες του Μακαρίου ήταν σχεδόν όλοι αγωνιστές της ΕΟΚΑ, άβγαλτοι νεαροί, γεμάτοι διάθεση για ηρωικές περιπέτειες αλλά ελάχιστη πολιτική κρίση ή γνώση. Η μέση ηλικία των Ελληνοκυπρίων Υπουργών στη μεταβατική Κυβέρνηση του 1959 δεν ξεπερνούσε τα 30 χρόνια. Δεν είναι παράξενο που η Κυβέρνηση του Μακαρίου χαρακτηρίστηκε σαν «το νηπιαγωγείο του

Μακάριου». Πίστεψαν στη «νίκη»-τους και έβλεπαν μπροστα-τους «στάδιον δόξης λαμπρον» σε στρατιωτικά πεδία και ετοιμάζονταν για τον επόμενο γύρο αγώνα για την Ενωση. Ένα αγώνα που περιλάμβανε την εξουδετέρωση κάθε Τουρκοκυπριακής αντίδρασης στην πορεία για την Ενωση.

Η αντίσταση των Τουρκοκυπρίων φαίνεται να έπιασε τους αγωνιστές του Μακάριου εξ' απροόπτου. Η εξουδετέρωση αυτής της αντίστασης αποδείχτηκε ότι ήταν πολύ πιο δύσκολη υπόθεση απ' ότι λογάριαζαν. Η βιαιότητα και οι θηριωδίες σε βάρος του τουρκοκυπριακού πληθυσμού άρχισε να προκαλεί σοβαρές διπλωματικές αντιδράσεις και ο Μακάριος αναγκάστηκε να παρέμβει για να μετριάσει τη βία των ομάδων-του. Η εγκατάλειψή-του από τη Βρετανία και τις ΗΠΑ τον στρέφει για βοήθεια προς την Σοβιετική Ενωση για τον εξοπλισμό της Εθνικής Φρουράς, όπως ονομάστηκε ο στρατός που δημιούργησε για να χαλιναγωγήσει τις ανεξέλεγκτες παραστρατιωτικές ομάδες που δημιούργησε.

Το 1963-64 ήταν η χρονιά που ο Μακάριος άρχισε τη στροφή-του προς το «εφικτό». Ήταν η χρονιά που τον έκαμε να καταλάβει πως τα πράγματα ήταν πολύ πιο πολύπλοκα από τον αρχικό σχεδιασμό της ομάδας-του. Ήταν όμως ήδη δέσμιος της προηγούμενης πολιτικής-του, ήταν αιχμάλωτος της πραγματικότητας που ο ίδιος είχε δημιουργήσει και κάθε κίνησή-του έπρεπε να παίρνει υπόψη τη δική-του λογική, τη στήριξη των δικών-του ανθρώπων, την αντίδραση των αντιπάλων-του που τον κατηγορούσαν για εγκατάλειψη του όρκου για την Ενωση και την υποστήριξη του κόσμου. Η κάθοδος της Ελληνικής Μεραρχίας στην Κύπρο περιέπλεξε ακόμα περισσότερο την κατάσταση, δίνοντας στην Ελληνική Κυβέρνηση, και σε προέκταση στις ΗΠΑ, σημαντικό βραχίονα πίεσης στην πολιτική του Μακάριου.

Ο Μακάριος συνέχισε να πολιτεύεται με γνώμονα την πορεία προς την Ενωση, τουλάχιστον μέχρι το 1967 και την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας. Αυτή την περίοδο προσπαθούσε απεγνωσμένα να διατηρήσει την ενότητα των πρώην συναγωνιστών-του στην ΕΟΚΑ, να διατηρήσει τον έλεγχό-του πάνω στον Γρίβα που διεκδικούσε ολοένα και περισσότερη επιρροή στην πολιτική της Κυπριακής Κυβέρνησης. Προσπαθούσε ακόμα να διατηρήσει τις ισορροπίες με το ΑΚΕΛ, ένα πολύτιμο σύμμαχό-του στην προσπάθεια εξασφάλισης της βοήθειας από τη Σοβιετική Ενωση. Παρα τις κατηγορίες των ενωτικών για εγκατάλειψη της Ενωσης λόγω προσωπικής φιλοδοξίας, η πολιτική-του ήταν ενωτική, η αντίθεσή-του σε «ενωτικά» σχέδια όπως το Σχέδιο Ατσεσον ήταν βασισμένη στην εκτίμηση ότι δεν επρόκειτο για Ενωση, αλλά για «διπλή Ενωση», ενός κομματιού με την Ελλάδα και ενός με την Τουρκία. Το σύνθημα του αγώνα για «πραγματική Ενωση» δεν ήταν επικοινωνιακή δικαιολόγηση της απόρριψης των προτάσεων λύσης, ήταν η πραγματική θέση του Μακάριου.

Δ. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΟΥΝΤΑ ΚΑΙ Η ΕΟΚΑ Β

Η άνοδος της ελληνικής χούντας άλλαξε ουσιαστικά την κατάσταση, αυξάνοντας την αντιπαράθεση μεταξύ Μακάριου και Αθήνας. Η ευθύνη για τα γεγονότα της Κοφίνου αμφισβητείται, αλλά η πιο πιθανή εκδοχή είναι μια μη ελεγχόμενη κλιμάκωση όπου κανένας από τους πρωταγωνιστές δεν τολμούσε να φανεί αδύνατος απέναντι στις «τουρκικές προκλήσεις». Η εξουσία του Μακάριου στηριζόταν στην Αστυνομία ενώ ο Γρίβας και η Αθήνα έλεγχαν σχεδόν ολοκληρωτικά την Εθνική Φρουρά και την Ελληνική Μεραρχία. Η προσπάθεια της ΤΜΤ να εδραιώσει τον έλεγχο του θύλακα της Κοφίνου με την επέκταση της επιρροής-του ως τον Αγ. Θεόδωρο οδήγησε στην απόφαση της ανάληψης της στρατιωτικής επιχείρησης από τον Γρίβα και την Εθνική Φρουρά.

Οι λεπτομέρειες της απόφασης είναι ακόμα άγνωστες και ίσως να μην γίνουν ποτέ γνωστές. Αυτό που έχει σημασία ωστόσο είναι ότι ο αγώνας εξουσίας ανάμεσα στον Μακάριο και τη Χούντα με τους συμμάχους-της, συνδυασμένη με την περιφρόνηση της τουρκοκυπριακής κοινότητας και την παράλληλη υποτίμηση των δυνατοτήτων-της οδήγησαν στο φιάσκο της Κοφίνου που αποτελεί μια από τις σημαντικότερες ήττες της ελληνοκυπριακής πολιτικής, τόσο των εθνικιστών όσο και του

Μακαρίου. Η Ελληνική Μεραρχία και ο Γρίβας απομακρύνθηκαν, σκοτώνοντας ουσιαστικά το όνειρο της Ένωσης, ενώ η χούντα διατήρησε τον απόλυτο έλεγχο της Εθνικής Φρουρας, διατηρώντας τη δυνατότητα να κρατεί τον Μακάριο ουσιαστικά αιχμάλωτο και ανίκανο να διαμορφώσει μια νέα πολιτική προσέγγιση.

Τον Αύγουστο του 1968 ο Αλέξανδρος Παναγούλης προσπάθησε να ανατινάξει το αυτοκίνητο του Γεώργιου Παπαδόπουλου και αποκαλύφτηκε ότι είχε συνεργαστεί με τον Υπουργό Εσωτερικών του Μακαρίου Πολύκαρπο Γιωρκάτζη. Ο Μακάριος αναγκάστηκε από τη χούντα να παύσει τον Υπουργό του και όταν το 1970 έγινε απόπειρα κατά του Μακαρίου υπήρχαν υποψίες ότι ο Γιωρκάτζης ήταν αναμειγμένος. Λίγο αργότερα, ο Γιωρκάτζης δολοφονήθηκε χωρίς ποτέ να εξιχνιαστεί η δολοφονία του.

Εντωμεταξύ τον Φεβράρη του 1969 ο Γλαύκος Κληρίδης ίδρυσε τον Ενιαίο Κόμμα με συναρχηγό τον Πολύκαρπο Γιωρκάτζη με στόχο να σπάσει το μονοπώλιο της κομματικής παρουσίας του ΑΚΕΛ στην πολιτική σκηνή. Η κίνηση φαίνεται να ήταν συντονισμένη με τον Μακάριο που καταλάβαινε πως δεν μπορούσε να συνεχίσει να κυβερνά χωρίς την εικόνα αξιόπιστων δημοκρατικών διαδικασιών. Καταλάβαινε πως η προσφυγή σε βουλευτικές εκλογές ήταν αναγκαίο στοιχείο αυτής της εικόνας, και αν το ΑΚΕΛ παρέμενε το μόνο οργανωμένο κόμμα η δική-του εικόνα σαν «συνοδοιπόρου των κομμουνιστών» θα γινόταν πιο έντονη. Σ' αυτή τη λογική ενθάρρυνε ή ανέκτηκε την δημιουργία και άλλων κομμάτων, όπως η ΕΔΕΚ του Βάσου Λυσσαρίδη και το Προοδευτικό Κόμμα του Νίκου Σαμψών. Σε μια προσπάθεια να μην αφήσει σύσσωμη τη Δεξιά σε χέρια πιθανών μελλοντικών αντιπάλων-του, ο Μακάριος φαίνεται να ήταν ο εμπνευστής της δημιουργίας της Προοδευτικής Παράταξης με αρχηγό τον Οδυσσέα Ιωαννίδη, στην οποία προσχώρησε και το Προοδευτικό Κόμμα. Στις εκλογές της 5ης Ιουλίου 1970, με βάση το πλειοψηφικό σύστημα, το Ενιαίο Κόμμα πήρε 25.5% των ψήφων και 15 έδρες, η Προοδευτική Παράταξη 17.9% και 7 έδρες, το ΑΚΕΛ 34.1% και 9 έδρες και η ΕΔΕΚ 13.4% και 2 έδρες. Εκλέκθηκαν επίσης 2 ανεξάρτητοι υποψήφιοι ενώ το ΔΕΚ, το μόνο ανοικτά αντιμακαριακό κόμμα, με 9.8% δεν πήρε καμία έδρα.

Το 1971 ο Γρίβας επέστρεψε στην Κύπρο, ίδρυσε την ΕΟΚΑ Β' και άρχισε τον «ένοπλο αγώνα» για την Ένωση. Ο Μακάριος, που είχε εντωμεταξύ μετατοπίσει την πολιτική-του προς την επιδίωξη του «εφικτού», δηλαδή την εδραίωση της ανεξαρτησίας και ουσιαστικά εγκατάλειψη της Ένωσης, βρέθηκε και πάλι μπροστά στην κατηγορία του «επίορκου». Προσπάθησε να ισορροπήσει με πολιτικές που είχαν αρκετή ασάφεια για να ικανοποιήσουν τόσο τους ενωτικούς όσο και αυτούς που συμφωνούσαν με την πολιτική-του. Μια ασάφεια που είχε αμφίβολη αποτελεσματικότητα γιατί λειτουργούσε κι ανάποδα, αφήνοντας ανικανοποίητες και τις δυο πλευρές.

Αυτή η περίοδος, και μέχρι το πραξικόπημα και την εισβολή, χαρακτηρίζεται από την αδυναμία του Μακαρίου να καθορίσει και να εφαρμόσει την πολιτική που επέλεξε. Παρα το γεγονός ότι είχε την αφοσιωμένη υποστήριξη της συντριπτικής πλειοψηφίας του κυπριακού λαού (μιλούμε μόνο για τους Ελληνοκύπριους) ένοιωθε πως δεν υπήρχε ικανοποιητική νομιμοποίηση της πολιτικής-του αν δεν είχε τουλάχιστον την ανοχή και της ενωτικής παράταξης. Η ολοένα και μεγαλύτερη ανάγκη να στηρίζεται από τη μια στο ΑΚΕΛ και τη Σοβιετική Ένωση και από την άλλη σε ένοπλες ομάδες που, όσο αφοσιωμένες κι αν ήταν σ' αυτόν, δεν μπορούσε να τις ελέγξει τον έκαμνε εξαιρετικά διστακτικό για να προχωρήσει σε βήματα για τη λύση του Κυπριακού που θα τον αποξένωναν από τους ενωτικούς, πρώην συναγωνιστές-του, ολοκληρωτικά.

Είναι σε αυτό το πολιτικό φόντο που δεν ήθελε να προχωρήσει στην εφαρμογή της συμφωνίας του Κληρίδη με τον Ντενκτάς για την ομαλοποίηση της κατάστασης και την επανένταξη των Τουρκοκυπρίων στην Κυπριακή Δημοκρατία. Περιφρονώντας τόσο τους Τουρκοκύπριους όσο και το ΑΚΕΛ και τις ίδιες τις καθαυτο μακαριακές δυνάμεις, περίμενε την αποδοχή της ορθότητας της γραμμής-του από τους πιο φανατικούς πολέμιούς-της. Το πραξικόπημα ήταν η τραγική απάντηση

στην αναποφασιστικότητα-του.

E. ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΚΑΙ Η ΕΙΣΒΟΛΗ

Ο Μακάριος δεν περίμενε πως η χούντα θα προχωρούσε σε πραξικόπημα. Η λογική-του ήταν βασισμένη σε εθνική υπεροψία και απίστευτη αφέλεια. Μερικές μέρες πριν το πραξικόπημα διαβεβαίωνε τον Βάσο Λυσσαρίδη πως η χούντα δεν θα το έκανε. Ένα πραξικόπημα θα είχε σαν αποτέλεσμα Τουρκική εισβολή. Οι συνταγματάρχες, όσο κι αν τον μισούσαν, ήταν Έλληνες και δεν θα παράδιναν την Κύπρο στην Τουρκία. Στη χειρότερη περίπτωση, θα προσπαθούσαν να τον δολοφονήσουν. Αυτά μας μετέφερε ο ίδιος ο Βάσος Λυσσαρίδης σε συνεδρία της Κεντρικής Επιτροπής της ΕΔΕΚ, όπου συνάντησε την έντονη αντίδρασή-μας.

Ο Μακάριος δεν πίστευε στη δημοκρατία. Σε κατ' ιδίαν συνομιλία έλεγε απερίφραστα πως ήταν βασιλικός. Ο λαός έπρεπε να ακολουθεί τους ηγέτες-του και έπρεπε να βεβαιωθούμε ότι είχε τους σωστούς ηγέτες. Όταν ετοιμαζόταν για το διάγγελμα από την Πάφο μετά το πραξικόπημα έδειξε το χειρόγραφο-του στους εκφωνητές του σταθμού που του υπέδειξαν ότι θα ήταν καλα να έκλεινε το διάγγελμα με το «ζήτω η δημοκρατία». Αντ' αυτού, τέλειωσε με το «ζήτω η ελευθερία, ζήτω ο ελληνικός κυπριακός λαός, ζήτω το έθνος». Ακόμα και σ' αυτή τη στιγμή της ακραίας ρήξης με τους ενωτικούς, η προσπάθειά-του ήταν να τους αφήσει όσο γίνεται στενότερο ιδεολογικό χώρο, κινούμενος όσο μπορούσε προς τις δικές-τους θέσεις. Όταν αργότερα θα μετονομαζόταν η Πλατεία Μεταξά, η αρχική ιδέα ήταν να μετονομαστεί σε Πλατεία Δημοκρατίας. Η δική-του επιλογή ήταν Πλατεία Ελευθερίας.

Το διάγγελμά-του δείχνει ακόμα πως δεν είχε ουσιαστικό πλάνο αντίστασης. Η απόδρασή-του από τη Λευκωσία φανερώνει ότι δεν υπήρχε κανένας σχεδιασμός αντιμετώπισης του πραξικοπήματος. Όταν στην Πάφο βρέθηκε μπροστα στον έλεγχο της επαρχίας από τις «μακαριακές δυνάμεις», στην ουσία το λαό, δεν ήταν σε θέση να διαχειριστεί την κατάσταση. Το κάλεσμά-του ήταν γενικό και αόριστο. Το «πρόβαλε παντοιοτρόπως αντίσταση» δεν βοηθά για το κτίσιμο της αντίστασης. Για να το θέσουμε απλά, δεν ήταν σε θέση να στηριχτεί στο λαό. Η λαϊκή υποστήριξη ήταν αποτελεσματική μόνο στο βαθμό που αυτός είχε υπό έλεγχο την κατάσταση. Οι πρωτοβουλίες των μαζών δεν ήταν κάτι με το οποίο μπορούσε να συντονιστεί. Η απόφασή-του να φύγει από την Κύπρο και να συνεχίσει τον αγώνα-του στη διεθνή αρένα ήταν απόφαση που πάρτηκε περισσότερο γιατί αυτό τον αγώνα ήξερε καλύτερα, παρά βασισμένη σε ψύχραιμη εκτίμηση της ισορροπίας δυνάμεων εκείνη τη στιγμή.

Η δράση του Μακάριου την περίοδο της απουσίας-του από την Κύπρο το 1974 έχει σχολιαστεί με πολλές αρνητικές αναγνώσεις. Αφήνοντας κατά μέρος τις θεωρίες συνομωσίας που τον θέλουν εκούσιο ή ακούσιο συνεργό στη διενέργεια του πραξικοπήματος και της εισβολής με στόχο την πτώση της Χούντας και την επιστροφή του Καραμανλή, η πιο σημαντική κατηγορία που του προσάπτεται είναι ότι ζήτησε από την Τουρκία να εισβάλει στην Κύπρο για να αποκαταστήσει τη Συνταγματική τάξη. Χαρακτηριστικό απόσπασμα από την ομιλία του Μακάριου που προβάλλεται σαν «απόδειξη» ότι προσκάλεσε την Τουρκία είναι το πιο κάτω:

Καλώ το Συμβούλιο Ασφαλείας να κάνει χρήση όλων των τρόπων και μέσων που διαθέτει, ώστε να αποκατασταθούν χωρίς καθυστέρηση η συνταγματική τάξη και τα δημοκρατικά δικαιώματα του λαού της Κύπρου.

Όπως ανέφερα ήδη, τα γεγονότα της Κύπρου δεν αποτελούν εσωτερική υπόθεση των Ελληνοκυπρίων. Αφορούν και επηρεάζουν και τους Τουρκοκυπρίους. Το πραξικόπημα της ελληνικής χούντας αποτελεί εισβολή, και οι συνέπειές του πλήττουν ολόκληρο τον κυπριακό λαό, Έλληνες και Τούρκους.

Μια επιφανειακή ανάγνωση φαίνεται να δικαιολογεί τέτοιες κατηγορίες. Ζητά την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης, κάτι που αποτελεί καθήκον των εγγυητριών δυνάμεων, χαρακτηρίζει το

πραξικόπημα εισβολη, κάτι που μετατρέπει την Ελλάδα, μια απο τις εγγυήτριες δυνάμεις, σε εισβολέα. Αυτό όμως δεν είναι σοβαρή ανάλυση της ομιλίας-του και των προθέσεών-του. Ένας ικανός διπλωμάτης όπως ο Μακάριος ήξερε πολύ καλά τί έκαμνε. Στην πραγματικότητα, η προσπάθειά-του ήταν να αποτρέψει την Τουρκική εισβολη.

Ο Μακάριος ήταν βέβαιος ότι η Τουρκία θα εισβάλει στην Κύπρο σε αντίδραση προς το πραξικόπημα. Αυτό το πίστευε, όπως είδαμε πιο πάνω και πριν το πραξικόπημα. Το επιβεβαίωναν επίσης οι πληροφορίες για τις κινήσεις του Τουρκικού στρατού και ναυτικού. Δεν έμπαινε θέμα να μην γίνει η Τουρκική εισβολη αν δεν υπήρχε άμεση παρέμβαση απο κάποια άλλη δύναμη. Στην ομιλία-του καλεί το Συμβούλιο Ασφάλειας να παίξει αυτο το ρόλο.

Η εναλλακτική δυνατότητα, σε περίπτωση που το Συμβούλιο Ασφάλειας δεν ήταν σε θέση να παρέμβει αποτελεσματικά, ήταν η παρέμβαση της Βρετανίας σαν εγγυήτρια δύναμη, είτε μόνη είτε σε συνεργασία με την Τουρκία. Δεν είναι γνωστο αν και σε ποιο βαθμο ο Μακάριος επιδίωξε μια τέτοια παρέμβαση. Αυτό που ξέρουμε είναι ότι η Βρετανική Κυβέρνηση συζήτησε αυτο το θέμα αλλά δεν προχώρησε γιατί η Αμερικανική Κυβέρνηση απέρριψε μια τέτοια ενέργεια.

Ίσως η πιο πολυσυζητημένη απόφαση του Μακάριου ήταν η απόφασή-του να προσφέρει «κλάδον ελαίας» στους πραξικοπηματίες αντιπάλους-του όταν επέστρεψε στην Κύπρο. Η επιστροφή-του ήταν αποτέλεσμα κύρια της απίστευτης κινητοποίησης του κυπριακού λαού (πάντα μιλώντας για τους Ελληνοκύπριους) που επέβαλε τη θέλησή-του απέναντι στους οπλισμένους Εοκαβητατζήδες και τους συνεργάτες-τους. Η ικανότητά-τους να επιβάλλονται με τη δύναμη των όπλων είχε εξαντλήσει τις δυνατότητές-της και ο Μακάριος είχε τη στήριξη που χρειαζόταν και τη νομιμοποίηση να στήσει τους πραξικοπηματίες στο σκαμνι.

Ο Μακάριος δεν λειτουργούσε έτσι. Η ανησυχία-του δεν ήταν τόσο αν θα δημιουργούνταν συνθήκες εμφύλιας διαμάχης ανάμεσα στους Ελληνοκύπριους. Αυτό που ήθελε να αποφύγει ήταν η διαμάχη στο χώρο της Δεξιάς. Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι οι πραξικοπηματίες δεν κυβερνούσαν πια μόνοι, είχαν κάμει την ειρήνη-τους με τον Κληρίδη, τον Κόσιη και την υπόλοιπη δεξιά ηγεσία που ως επι το πλείστον κρατούσε ουδέτερη στάση στη διαμάχη Μακαρίου-Γρίβα και τη σύγκρουση των ιδεών της Ανεξαρτησίας και της Ένωσης. Και επειδη πολλοι απο τους νυν επικριτες του Μακάριου είναι και λάτρεις του Γλαύκου Κληρίδη, αξίζει να θυμίσουμε πως όταν ο τελευταίος ίδρυε τον Δημοκρατικό Συναγερμο αγκάλιασε τους πραξικοπηματίες σαν αναπόσπαστο μέρος της Δεξιάς. Ο «κλάδος ελαίας» στέρησε απο την Κύπρο μια αναγκαία κάθαρση, με αποτέλεσμα οι ίδιοι άνθρωποι και η ίδια ιδεολογία της ασύστολης ακροδεξιάς εθνοκαπηλίας να ταλανίζουν ακόμα τον τόπο και η δεξιά μπόρεσε να επιβιώσει και να κυβερνα σήμερα με τον ίδιο αυταρχισμο και την ίδια αυθαιρεσία όπως και τα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας.

ΣΤ. ΟΙ ΕΠΙΚΡΙΤΕΣ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Η κριτική που γίνεται σήμερα στον Μακάριο δεν πρέπει να μας παραξενεύει. Έχουν περάσει περισσότερα απο 40 χρόνια απο το θάνατό-του και μπορούμε πια να αμφισβητήσουμε την αιογραφία που έχει δημιουργήσει η κυπριακή κοινωνία γι' αυτον. Ωστόσο, πρέπει να είμαστε προσεκτικοι. Η κριτική-μας πρέπει να είναι ακριβής και συγκεκριμένη. Γενικότητες και ασαφεις κατηγορίες όπως «Μακάριος και Γρίβας, οι καταστροφεις της Κύπρου» δεν βοηθουν. Αντίθετα, συγχύζουν τα πράγματα και επιτρέπουν στους εθνικιστες που πολέμησαν τον Μακάριο να επιβιώνουν και να συνεχίζουν τη δράση-τους με την ίδια ένταση.

Οι σημερινοι επικριτες του Μακάριου που δεν βλέπουν τη διαφορά-του με τον Γρίβα δεν προέρχονται απο τον ίδιο ιδεολογικό χώρο, ούτε έχουν την ίδια αφετηρία προσέγγισης. Ας δούμε μερικές τέτοιες προσεγγίσεις.

Η πρώτη ομάδα επικριτών του Μακάριου ασκούν αυτό που μπορούμε να αποκαλέσουμε «επαναστατική» κριτική. Μια κριτική που βλέπει τον Μακάριο απλά σαν άλλο ένα εκπρόσωπο του κατεστημένου. Αυτή η προσέγγιση είναι γενικά συνεπής και υπήρχε πάντοτε, ακόμα και την εποχή που ο Μακάριος μεσουρανούσε στη συνείδηση του λαού. Ο εντοπισμός των λαθών και των προβληματικών πολιτικών του Μακάριου είναι σε γενικές γραμμές ακριβής άγκαι όχι πάντα ικανοποιητικά συγκεκριμένος. Το πρόβλημα με αυτή την τάση είναι ότι γενικεύει την κριτική και την μεταμορφώνει σε ολοκληρωτική απόρριψη. Οι μεγάλοι διχασμοί δικτατορίας-δημοκρατίας και ένωσης-ανεξαρτησίας, που βρίσκονταν πίσω από τη σύγκρουση Γριβικών-Μακαριακών, δεν την ενδιαφέρουν. Το γεγονός ότι αυτά ήταν τα ζητήματα που κινητοποιούσαν τη συντριπτική πλειοψηφία του κυπριακού λαού κράτησε αυτή την κριτική μακριά από τις μάζες και τους πιστούς-της σε απομόνωση στο περιθώριο.

Η πιο σημαντική ομάδα αποτελείται από πρώην Μακαριακούς, αριστερούς και δεξιούς, που επιρρίπτουν στον Μακάριο την ευθύνη για την περιφρονητική στάση της Ελληνοκυπριακής πολιτικής απέναντι στους Τουρκοκύπριους. Είναι εύκολο σήμερα, με την εκ των υστέρων γνώση του τί πήγε στραβά, να δούμε την ευθύνη του Μακάριου για μια προσέγγιση που σήμερα μας είναι απεχθής. Αυτό όμως δεν εγγυάται ότι μια διαφορετική πολιτική θα είχε θετικά αποτελέσματα. Ο Μακάριος έπαιρνε αποφάσεις τη στιγμή που συνέβαιναν τα γεγονότα, μέσα σε συγκεκριμένες συνθήκες και αντιμετωπίζοντας τρέχοντα διλήμματα. Επρεπε να ιεραρχήσει τη δράση-του παίρνοντας υπόψη όχι μόνο τις απόψεις-του αλλά και τα ισοζύγια δυνάμεων της εποχής και να επιλέξει ποιες μάχες να δώσει και πότε.

Η σύγκρουσή-του με τους ενωτικούς ήταν το βασικό εμπόδιο για τη συμφωνία με τους Τουρκοκύπριους. Ήξερε πολύ καλά πως μια συμφωνία που δεν θα ικανοποιούσε σε κάποιο βαθμό τα εθνικά αισθήματα, που ο ίδιος και οι πρώην συνεργάτες-του και τώρα αντίπαλοί-του είχαν αναβαθμίσει σε βαθμό ύψιστου καθήκοντος, θα έριχνε τη Δεξιά σχεδόν σύσσωμη στις αγκάλες του Γρίβα και της ΕΟΚΑ Β'. Είχε να επιλέξει ανάμεσα στην κωλυσιεργία στις συνομιλίες για λύση του Κυπριακού και ένα ελληνοκυπριακό εμφύλιο πόλεμο πολύ πραγματικό, που ήδη βρισκόταν σε εξέλιξη σε εμβρυακή μορφή με την ένοπλη δράση της ΕΟΚΑ Β' και των «Μακαριακών Δυνάμεων». Ένα εμφύλιο στον οποίο ο Μακάριος θα ήταν ο ηγέτης της παράταξης που ο κύριος κορμός-της θα ήταν η Αριστερά. Από τη δική-μου, αριστερή, σκοπιά θεωρώ ότι η Κύπρος πιθανόν να είχε καλύτερη τύχη αν επέλεγε αυτή την πορεία και διακινδύνευε ακόμα και εμφύλιο. Αλλά πρέπει να ξέρουμε για τί πράγμα θεωρούμε υπεύθυνο τον Μακάριο και τί εναλλακτικές πολιτικές θα τον θέλαμε να είχε ακολουθήσει.

Πρέπει ακόμα να διαχωρίσουμε τον Μακάριο πριν το 1963 και τον Μακάριο μετά το 1967. Πριν το 1963 είναι δύσκολο να διαχωρίσει κανείς τον Μακάριο από την υπόλοιπη εθνικιστική δεξιά. Ήταν ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης-της και η σύγκρουσή-του με τον Γρίβα και τους μετέπειτα ενωτικούς (πριν το 63 ήταν και ο Μακάριος ενωτικός) δεν ήταν τίποτε περισσότερο από παιγνίδια εξουσίας και προσωπικές επιδιώξεις και αντιζηλίες. Τα τέσσερα χρόνια που άρχισαν με την απόπειρά-του να περιθωριοποιήσει τους Τουρκοκύπριους τον Δεκέμβρη του 1963 και τέλειωσαν με το φιάσκο της Κοφίνου τον Νιόβρη του 1967 και την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας άφησαν ανεξίτηλα τα σημάδια-τους στη σκέψη-του. Το πρόβλημα που έμπαινε μπροστά-του δεν ήταν πια ο σχεδιασμός της υπόσκαψης των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου και του δρόμου για την Ένωση αλλά η χάραξη μιας νέας πορείας προς τη σταθεροποίηση της Ανεξαρτησίας της Κύπρου.

Για να το κάμει αυτό έπρεπε να αντιμετωπίσει και να τιθασεύσει το τέρας του εθνικισμού που βοήθησε να γιγαντωθεί μέσα στη Δεξιά και που εκδηλωνόταν ήδη με ένοπλη βία και σύνθημα την Ένωση. Η στροφή του Μακάριου προς το «εφικτό» δεν μπορούσε να γίνει πραγματικότητα επειδή το είπε ο Μακάριος, έπρεπε να αντικαταστήσει το όραμα των «εθνικών πόθων» στις ψυχές του κόσμου – και ιδιαίτερα της Δεξιάς. Αν ο Μακάριος έκαμε αυτή την προσπάθεια με τη βέλτιστη αποτελεσματικότητα ή όχι, μπορούμε να το συζητούμε για χρόνια και να μην μπορέσουμε να

καταλήξουμε οριστικά.

Z. ΟΙ ΕΠΙΓΟΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Αξίζει να αντιπαραβάλουμε τη στάση του ίδιου του Μακάριου σε σχέση με τη λύση του Κυπριακού μετά το 1974 με τη στάση των επιγόνων-του. Πολυ σύντομα μετά την επιστροφή-του στην Κύπρο αντιλήφθηκε ότι ήταν πια δέσμιος όχι της εθνικιστικής δεξιάς αλλά των ίδιων των οπαδών-του που ήθελαν τον ηγέτη-τους να τους οδηγήσει σε αγώνα για την απελευθέρωση της Κύπρου από την Τουρκική κατοχή. Ο ίδιος ήξερε πως αυτό δεν ήταν εφικτό. Η πολιτική-του στράφηκε πολύ γρήγορα στην επιδίωξη κάποιας λύσης και τη μεταστροφή της κοινής γνώμης από το όραμα του αγώνα για την απελευθέρωση προς την επιδίωξη λύσης. Μέχρι το 1977 ήταν σε θέση να συμφωνήσει με τον Ντενκτας λύση Δικαιονομικής Ομοσπονδίας με δυο περιφέρειες και να έχει την αποδοχή του λαού. Να σημειώσω ότι μέρος του «αντιμακαριακισμού» που εντόπισε ο Μακάριος στη Νεολαία της Εδεν ήταν η έντονη αντίθεσή-μας στη Διζωνική.

Ο θάνατος του Μακάριου έβαλε άδοξο τέλος στη πορεία προς τη λύση. Σπύρος Κυπριανού συνέχισε στην αρχή τις συνομιλίες στο πνεύμα του Μακάριου αλλά δεν είχε ούτε τη διορατικότητα ούτε το κύρος-του για να έχει τη στήριξη του λαού σε μια πιθανή λύση. Τον Γενάρη του 1985 στη Νέα Υόρκη, αφού έφτασε πολύ κοντά σε συμφωνία με τον Ντενκτας, υπαναχώρησε και έβαλε τέλος στην πορεία που χάραξε ο Μακάριος. Ο Γιώργος Βασιλείου ήταν ένας πρόεδρος εκτός της μακαριακής παράδοσης. Ήταν ίσως ο πρώτος σημαντικός κύριος πολιτικός με ευρωπαϊκές προδιαγραφές. Κατάφερε να φέρει το Κυπριακό σε ακτίνα συμφωνίας με τις ιδέες Γκάλι. Η μοίρα έδωσε στον Κληρίδη το ρόλο του ενταφιασμού αυτής της προσπάθειας για λύση στο βωμο της επανόδου της Δεξιάς στην εξουσία.

Δέκα χρόνια μετά ο Κληρίδης έφερε και πάλι την ελπίδα λύσης με το Σχέδιο Αναν. Δεν ήταν σε θέση ωστόσο να πείσει το ίδιο-του το κόμμα σ' αυτή την πορεία. Ο Δησού διασπάστηκε, έχασε τις εκλογές και ο Τάσος Παπαδόπουλος έγινε πρόεδρος στηριγμένος στις πλάτες του ΑΚΕΛ. Η ειρωνία είναι ότι η διάσπαση του Δησού έγινε καλυπτόμενη από την υποψηφιότητα του Αλέκου Μαρκίδη, που κατά γενική ομολογία ήταν ένας από τους πιο λογικούς και νηφάλιους πολιτικούς άντρες που ανέδειξε ποτέ η Κύπρος. Η διάσπαση μπορεί να μην ήταν ο λόγος για την εκλογική ήττα του Κληρίδη. Ο Τάσος Παπαδόπουλος ίσως να κέρδιζε έτσι κι αλλιώς αφού είχε την υποστήριξη του ΑΚΕΛ και του Δηκό. Ήταν όμως καταλυτική για το γεγονός ότι τα 2/3 των Συναγερμικών ψηφοφόρων ψήφισαν ΟΧΙ στο δημοψήφισμα του 2004.

Ο Τάσος Παπαδόπουλος μπόρεσε μέσα σε ένα χρόνο να ανατρέψει την αποδοχή της λύσης, που σύμφωνα με δημοσκοπήσεις έφτανε περίπου στο 60%, και να πετύχει την απόρριψή-της με το «βροντερό» 76%. Ωστόσο δεν είχε το κύρος ή την ηγετική ικανότητα του Μακάριου. Αντίθετα με τον Μακάριο που κέρδιζε την κοινή γνώμη προσπαθώντας να γεφυρώσει διαφορές και να ικανοποιήσει όσο μπορούσε περισσότερες απόψεις, η προσέγγιση του Τάσου Παπαδόπουλου ήταν η εξαπάτηση, το παρασκήνιο, η βίαιη σύγκρουση, ο διχασμός, ο εκφοβισμός και η συντριβή της αντίθετης άποψης.

Η ρήξη-του με το ΑΚΕΛ δεν έγινε λόγω της φημολογούμενης άρνησής-του να παραχωρήσει τη θέση-του στον Χριστόφια για τη δεύτερη πενταετία. Είναι αμφίβολο αν ο Χριστόφιας ή το ΑΚΕΛ είχαν σε οποιαδήποτε στιγμή τη φιλοδοξία να καταλάβουν την Προεδρία. Η υποψηφιότητα Χριστόφια επιβλήθηκε στο ΑΚΕΛ όταν ο Παπαδόπουλος αποφάσισε να κυβερνά χωρίς να λαμβάνει υπόψη τους υποτιθέμενους συνεργάτες-του. Όταν το ΑΚΕΛ προσπάθησε να τον προειδοποιήσει ότι αν δεν γινόταν συνεργάσιμος θα αναζητούσε άλλες επιλογές η απάντηση του Παπαδόπουλου ήταν ότι θα τους συνέτριβε. Το ΑΚΕΛ δεν είχε άλλη διέξοδο. Το γεγονός ότι ο Παπαδόπουλος ήταν τρίτος στον πρώτο γύρο δείχνει πόσο ψεύτικη ήταν η εικόνα της λαϊκής υποστήριξης προς τον Παπαδόπουλο, πόσο σαθρή ήταν η βάση της δύναμής-του.

Ο Δημήτρης Χριστόφιας έκαμε σημαντική πρόοδο στις συνομιλίες-του με τον Μεχμετ Αλι Ταλατ. Ωστόσο δεν είχε την τόλμη να προχωρήσει με την αποφασιστικότητα που απαιτούσαν οι καιροί, έχασε το θετικό κλίμα των πρώτων μηνών για να φτάσει σε λύση και δίστασε να υπγράψει με το συνομιλιτη-του τις συγκλίσεις που είχαν πετύχει. Η ήττα του Ταλατ, το Μαρι και η παγκόσμια οικονομική κρίση απέκλεισαν οποιαδήποτε δυνατότητα προόδου στην τελευταία περίοδο της προεδρίας-του. Ο Νίκος Αναστασιάδης μάζεψε γύρω-του στελέχη που είχαν αντίθετες απόψεις με τον ίδιο για το Κυπριακό. Η προεδρία του Ερογλου στην τουρκοκυπριακή κοινότητα φαινόταν να είναι το κύριο εμπόδιο στη διαδικασία των συνομιλιών. Η άνοδος όμως του Ακιντζι άλλαξε ριζικά την κατάσταση και για μεγάλο διάστημα ο Αναστασιάδης φαινόταν να παρασύρει μαζί-του τον εθνικιστικό περίγυρό-του στην πορεία λύσης. Ωστόσο στο Μοντ Πελεραν έδειξε πως δεν ήταν έτοιμος για να πάρει τολμηρές αποφάσεις. Η προσδοκία μιας δεύτερης πενταετίας στην Προεδρία και η χρυσοφόρα για τον ίδιο και τον στενο-του κύκλο διαχείριση της οικονομίας τον έκανε να έχει δεύτερες σκέψεις. Στο Γκραν Μοντανα έκαμε ακριβώς ότι και πριν απο αυτόν ο Σπύρος Κυπριανού στην Νέα Υόρκη. Εφτασε ουσιαστικά σε μια εξαιρετική συμφωνία την οποία εγκατέλειψε χωρίς προσχήματα την τελευταία στιγμή.

Αν αναφέρομαι σε έκταση για τη συμπεριφορά των επιγόνων του Μακαρίου είναι γιατί θεωρώ σημαντικό να έχουμε υπόψη τις δυνατότητες και τους περιορισμούς των ηγετών σε σχέση με τις αποφάσεις-τους. Αυτό που σε τελευταία ανάλυση κρίνει την αξία ενός ηγέτη είναι ακριβώς η ικανότητά-του να διαχειριστεί τις δυνατότητες και τους περιορισμούς-του. Ο Μακάριος με αυτό το κριτήριο υπερτερεί σαφώς σε σύγκριση με τους επιγόνους-του. Εδωσε τις μάχες-του μετρώντας τις δυνατότητες της στιγμής, είχε τις νίκες-του και είχε τις ήττες-του. Επαιρνε ρίσκα που δεν είχαν πάντοτε θετικό αποτέλεσμα. Όμως, τίποτε δεν μπορεί να πετύχει κανείς αν δεν πάρει κάποιο ρίσκο. Δεν υπάρχει ποτε πλήρως εξασφαλισμένη και χωρίς κινδύνους πολιτική. Η απροθυμία των επιγόνων να προχωρήσουν σε συμφωνία στο Κυπριακό αποτελεί ίσως το καλύτερο παράδειγμα ότι η φοβική στάση απέναντι στο ρίσκο δεν οδηγεί σε καλύτερα αλλά σε χειρότερα αποτελέσματα.

Η. ΟΙ ΕΘΝΙΚΙΣΤΕΣ

Μια Τρίτη κατηγορία επικριτών του Μακαρίου είναι οι εθνικιστές. Σ' αυτή την ομάδα μπορούμε να κατατάξουμε πολλές υποκατηγορίες ενωτικών που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο παρέμειναν προσκολλημένοι στο όραμα της Ένωσης και εξακολουθούν να βλέπουν τον Μακάριο σαν τον κύριο υπεύθυνο για την αποτυχία υλοποίησής-του.

Μια τέτοια προσέγγιση θέλει τον Μακάριο να απορρίπτει τη Ένωση που το Σχέδιο Ατσεσον που προνοούσε με αντάλλαγμα τη μίσθωση Τουρκικής βάσης με έκταση 5% του κυπριακού εδάφους και αυξημένα δικαιώματα αυτοδιοίκησης των Τουρκοκυπρίων. Αποδίδει αυτή την απόρριψη στη φιλοδοξία του Μακαρίου να διατηρήσει τη θέση του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ωστόσο αυτή είναι επιλεκτική ανάγνωση του Σχεδίου Ατσεσον και της πορείας των διαπραγματεύσεων σε σχέση μ' αυτό. Το αρχικό Σχέδιο που προτάθηκε από τον Ατσεσον για διαπραγμάτευση προέβλεπε 20% του εδάφους να παραχωρηθεί στην Τουρκία και το υπόλοιπο να ενωθεί με την Ελλάδα, κάτι που απέρριψε ο Μακάριος σαν «διπλή Ένωση» και όχι «πραγματική Ένωση». Το Σχέδιο με την πρόβλεψη για στρατιωτική βάση ήταν μια πρόταση μετά τις μάχες της Τηλλυρίας, πρόταση που είχε τη μορφή «take it or leave it», πρόταση που περιείχε και την εναλλακτική επιλογή ανατροπής του Μακαρίου από τον Παπανδρέου σε περίπτωση άρνησής-του να συναινέσει στο Σχέδιο. Ο Παπανδρέου δεν προχώρησε σε τέτοιες επιλογές απλά γιατί η Τουρκία απέρριψε το Σχέδιο έτσι κι αλλιώς.

Πολλοί ενωτικοί που είδαν τη δράση της ΕΟΚΑ Β' ενάντια στον Μακάριο και την Κυπριακή Δημοκρατία σαν δικαιολογημένο αγώνα ενάντια στην εγκατάλειψη της Ένωσης, αισθάνθηκαν προδομένοι από τη Δεξιά και το ρόλο-της στο πραξικόπημα και αναζήτησαν άλλες προσεγγίσεις. Μερικοί, όπως ο Νίκος Κουτσου και ο Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, ίδρυσαν την ΔΕΝΕΚ σε μια

προσπάθεια Σοσιαλδημοκρατικής μεταμόρφωσής-τους. Ήταν ωστόσο πολυ εκτεθειμένοι απο την προηγούμενη δράση-τους στο Δρασις-ΚΕΣ και εγκατέλειψαν την προσπάθεια. Στη συνέχεια ίδρυσαν το ΚΥΚΕΜ όπου δούλεψαν για να δώσουν επιστημονική σοβαροφάνεια στις αναλύσεις-τους σε υποστήριξη του εθνικισμού-τους. Η αντιμακαριακή στάση-τους μετριάστηκε και προσπάθησαν να παρουσιάσουν τον Γρίβα σαν αντιχουντικό ήρωα που δεν είχε καμμία σχέση με το πραξικόπημα.

Μια άλλη ομάδα στράφηκε απότομα προς την άκρα αριστερά, και ιδιαίτερα στους Έλληνες και τους κύπριους μαοϊκούς που είχαν σαν θέση την «εθνική ολοκλήρωση» που μεταφραζόταν στην περίπτωση της Κύπρου σαν Ένωση με την Ελλάδα. Πολλοί απ' αυτούς ανέπτυξαν ιδιαίτερες σχέσεις με το Κουρδικό κίνημα του Αμπτουλάχ Οτσαλάν. Η ιδεολογική-τους τοποθέτηση ήταν ένα συνονθύλευμα εθνικισμού και ακροαριστερών συνθημάτων με στρατιωτικές προεκτάσεις, που ωστόσο παρέμεναν περισσότερο στα λόγια παρά σε πρακτική δράση. Μερικοί στην πορεία επέστρεψαν ένας ένας στη mainstream δεξιά και αποτελούν τα πιο εθνικιστικά-της φερέφωνα.

Ωστόσο η τάση που έμελλε να αποτελέσει τον κύριο κορμό του κυπριακού εθνικισμού δεν έχει και πολλή σχέση με τις πιο πάνω ομάδες. Το ΕΛΑΜ δεν έχει τις ρίζες-του στην ιστορική πορεία του κυπριακού εθνικισμού. Είναι εισαγόμενο προϊόν που έχει τις καταβολές-του στον Ελληνικό ναζισμό με τη μορφή της Χρυσής Αυγής. Είναι αμφίβολο αν έχουν το ελάχιστο ενδιαφέρον για τη διαμάχη Μακαριακών - Γριβικών ή αν ξέρουν τί ήταν η ΕΟΚΑ Β' ή τί ήταν ο Μακάριος. Το ΕΛΑΜ είναι ίσως η πρώτη κυπριακή οργάνωση με αυθεντικές ναζιστικές συμπεριφορές. Με την άνοδο του ΕΛΑΜ αρχίζουμε να καταλαβαίνουμε σαν κοινωνία τη διαφορά ανάμεσα στο ναζισμό και τις προηγούμενες μορφές του εθνικισμού.

Θ. ΕΤΕΡΟΧΡΟΝΙΣΜΕΝΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Η κριτική για τον Μακάριο δεν είναι κάτι που πρέπει να αποφεύγουμε. Αντίθετα, είναι επιβεβλημένη αν θέλουμε να καταλάβουμε την ιστορία και την εξέλιξη των γεγονότων στα οποία ένας απο τους πρωταγωνιστές ήταν και ο Μακάριος. Αυτό που είναι προβληματικό είναι η άρνηση της διάκρισης ανάμεσα σε ένα πραγματικό ηγέτη που στηριζόταν στον λαό-του και σεβόταν τη θέλησή-του και ένα κενόδοξο στρατιωτικό με προσωπική ατζέντα που το μόνο που τον ενδιέφερε ήταν η δική-του εμμονή να επιβάλει τη θέλησή-του με τη βία και την τρομοκρατία. Ο Μακάριος ξεκίνησε με λάθος στόχο, την Ένωση, αλλά είχε την ικανότητα να προχωρήσει πάρα κάτω όταν κατάλαβε πως αυτός ο δρόμος είχε πια κλείσει. Δεν τόλμησε να τα βάλει αποφασιστικά με τους εθνικιστές με αποτέλεσμα να τους δώσει την ευκαιρία να δημιουργήσουν τις συνθήκες για πραξικόπημα. Υποτίμησε τον κίνδυνο του πραξικοπήματος και την κρίσιμη στιγμή δεν πήρε τα απαραίτητα μέτρα για να το αντιμετωπίσει. Με την επιστροφή-του στην Κύπρο πρόσφερε τον «κλάδο ελαίας» και άφησε τους πραξικοπηματίες ατιμώρητους για να επανέλθουν στην ίδια καταστροφική πολιτική μερικά χρόνια αργότερα.

Αντίθετα ο Γρίβας ήταν αυτός που έκανε δύσκολη τη στροφή του Μακαρίου προς την πολιτική του «εφικτού». Όταν η πολιτική-του προσπάθεια να πετύχει την επιστροφή στην πολιτική της Ένωσης απέτυχε, στράφηκε χωρίς αναστολές σε στρατιωτικές μορφές πίεσης σαν αιχμή της προσπάθειας της Ελλάδας και των ΗΠΑ να πετύχουν το διαμελισμό της Κύπρου ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Όταν κι αυτό απέτυχε κατέφυγε στην τρομοκρατική δράση της ΕΟΚΑ Β' με σύνθημα την Ένωση και κύρια απειλή-του τον εμφύλιο πόλεμο. Αν το λάθος του Μακαρίου ήταν η έλλειψη αποφασιστικότητας για την καταστολή της καταστροφικής δράσης των εθνικιστών, ο Γρίβας ήταν ο ηγέτης αυτής της δράσης. Αν ο Μακάριος ευθύνεται γιατί ο κίνδυνος του εμφυλίου πολέμου τον έκανε να μην τολμήσει να συντρίψει έγκαιρα και αποτελεσματικά την ΕΟΚΑ Β' με αποτέλεσμα το πραξικόπημα και την εισβολή, ο Γρίβας ήταν αυτός που απειλούσε με εμφύλιο πόλεμο.

Είναι γι' αυτό που η εξίσωση του Μακαρίου με τον Γρίβα αποτελεί χονδροειδές ατόπημα. Ένα ατόπημα που δεν είναι χωρίς σοβαρές πολιτικές συνέπειες. Η δεξιά σήμερα, μισο αιώνα μετά τη

μεγάλη σύγκρουση μακαριακών και γριβικών, δεν έχει ακόμα συνέλθει πλήρως από τη διάσπαση στους κόλπους-της από αυτή τη σύγκρουση. Προσπάθησε με κάθε τρόπο να επουλώσει τις πληγές-της αλλά αυτή η προσπάθεια ήταν δύσκολη και επώδυνη αργή. Οι πρώτες προσπάθειες αποκατάστασης του Γρίβα φαινόταν να πέφτουν στο κενό αλλά σιγα σιγα, βήμα με βήμα, οι καταστροφικές δράσεις της γριβικής δεξιάς άρχισαν να αντιμετωπίζονται με ανοχή, κατανόηση, ακόμα και με επιβράβευση. Η συμπερίληψη των εοκαβητατζήδων και των πραξικοπηματιών στην ίδρυση του Συναγερμού, η αυξανόμενη παρουσία ηγετικών στελεχών της δεξιάς στα μνημόσυνα του Γρίβα, η αποκατάσταση των 62, η απόδοση τιμής στους λοκατζήδες που πήραν μέρος στην επίθεση στο Προεδρικό αποτελούν ορόσημα στην πορεία αποκατάστασης τόσο των εθνικιστών όσο και του ίδιου του Γρίβα.

Όσο όμως κι αν προσπάθησαν να αποκαταστήσουν τον Γρίβα, στη συνείδηση του κυπριακού λαού (πάντα των ελληνοκυπρίων) δεν κατάφεραν να κάμουν και πολλά. Ο Μακάριος παραμένει ο Εθνάρχης που προσπάθησε αλλά απέτυχε στο τέλος να κερδίσει τη μάχη για την Κύπρο. Ο Γρίβας παραμένει η κακή επιλογή του Μακαρίου για τον αντιαποικιακό αγώνα και ο ηγέτης της ΕΟΚΑ Β' που προκάλεσε το πραξικόπημα, την εισβολή και τη διχοτόμηση της Κύπρου. Η σημερινή απόπειρα ταύτισης του Μακαρίου και του Γρίβα σαν το δίδυμο της καταστροφής, αποτελεί ένα απρόσμενο δώρο στην προσπάθεια των εθνικιστών να αποκαταστήσουν τον Γρίβα. Η ταύτισή-τους, ακόμα και σε αρνητική αναφορά, έχει σαν αποτέλεσμα την κάλυψη του χάσματος που ακόμα υπάρχει στην υστεροφημία-τους.

Η ταύτιση του Μακαρίου με τον Γρίβα είναι αμφίβολο αν θα πλήξει ουσιαστικά την εικόνα του Μακαρίου για τη μεγάλη πλειοψηφία του λαού. Η θετική αντίληψη που υπάρχει για τον Μακάριο είναι τόσο έντονη και τόσο πλατιά διαδεδομένη που δεν θα αλλάξει επειδή μερικοί αναλυτές ή μερικοί ιστορικοί ανακαλύπτουν λάθη του Μακαρίου που δεν έβλεπαν παλιά. Στη συνείδηση του λαού ο Μακάριος έχει τη θέση που έχει ο Εμιλιάνο Ζαπάτα για το Μεξικό, ο Χοζε Μαρτι για την Κούβα, ο Νέλσον Μαντέλα για την Νότια Αφρική. Η ταύτισή-του με τον Γρίβα δεν θα στοιχίσει πολύ στην εικόνα-του. Για τον Γρίβα όμως αυτή η ταύτιση είναι ένα ανέλπιστο σωσίβιο, μια ευκαιρία να τον ανεβάσει σχεδόν στο επίπεδο του θανάσιμου αντιπάλου-του. Με τη δεξιά να αναζητά απεγνωσμένα τρόπους να επουλώσει τις πληγές της διάσπασής-της, η ταύτιση του Μακαρίου με τον Γρίβα θα οδηγήσει τελικά στην αποκατάσταση του Γρίβα, που θα της δώσει και την ποθούμενη οικειοποίηση του Μακαρίου. Θα αφήσει τον Μακάριο στο βάθρο του αγιοποιημένου ηγέτη και απλά θα προσθέσει δίπλα-του την εξαγνισμένη μορφή του Γρίβα. Θα τους χρησιμοποιήσει σαν τους ηγέτες της Δεξιάς και αυτού που η Δεξιά αντιλαμβάνεται σαν Κύπρο: το δικό-της αποκλειστικό φέουδο.

Η κριτική του Μακαρίου και της πολιτικής-του πρέπει να γίνει. Είναι όμως απαραίτητο να είναι μια κριτική που να γίνεται με ακρίβεια, μια κριτική που να παίρνει υπόψη όλα τα στοιχεία της εποχής στην οποία αναφέρεται και να καταλαβαίνει τις δυνατότητες και τις αδυναμίες της εποχής και των ανθρώπων. Ετεροχρονισμένες ή επιπόλαιες προσεγγίσεις σ' αυτή την κριτική δεν βοηθούν στην προσπάθεια να απομυθοποιήσουν τον Μακάριο. Αντίθετα θα έχουν ακριβώς το αντίθετο αποτέλεσμα προσφέροντας ένα μυθοποιημένο και κατάλληλα προσαρμοσμένο Μακάριο, μαζί με μεγάλο μέρος του λαού, στους εθνικιστές που θα τον βάλουν δίπλα στον Γρίβα σαν τα νέα αγάλματα στα συμπλέγματα των ηρώων-τους.

Θέμος Δημητρίου

26.06.2020

[Χρειάζεται Τούρκικη Μετάφραση](#), [Χρειάζεται Αγγλική Μετάφραση](#), [Αριστερή Πτέρυγα \(Ομάδα\)](#), [Ηλεκτρονικά Άρθρα](#), [Δεκαετία 2020-2029](#), [2020](#), [Λευκωσία \(νότια\)](#), [Μακάριος](#)

From:

<https://movementsarchive.org/> - Κυπριακό Κινηματικό Αρχείο

Cyprus Movements Archive

Kıbrıs Sosyal Hareket Arşivi

Permanent link:

<https://movementsarchive.org/doku.php?id=el:digital:aristeripteriga:makarios>

Last update: **2025/07/15 13:46**